

Kerk St-Mattheüs, Meensel

Deel 3 : Het gebouw - uiterlijk

In het 'Ministerieel besluit houdende bescherming als monument, stads- en dorpsgezicht', dd 28 oktober 1999, wordt het kerkgebouw als volgt omschreven:

"...Overwegend gotische bak- en natuurstenen plattelandskerk, bestaande uit een slanke westtoren (1772), een drie traveeën tellend, smal eenbeukig schip (ca. 1600) en een driezijdig koor (ca.1500) met aanleunende sacristie..."

Het laatgotische, eenbeukige schip heeft een leien zadeldak. De houten spitstongewelf, in het dak gespaard, verhoogt nog de slankheid van het interieur. Dit gedeelte heeft blijkbaar herhaaldelijk veranderingen ondergaan, en werd dan ook gebouwd met beperkte financiële middelen. In de onderste muren zit nog veel ijzerzandsteen, daarnaast werd ook baksteen en witte zandsteen gebruikt. Deze meerdere veranderingen zijn vermoedelijk ook het gevolg van de slechte toestand waarin het verkeerde eind de 16^{de} eeuw. Pastoor Sloots verwoordt het zo :

"1582 Plundering van Meensel door de Spaanse troepen. De bewoners zijn allen gevlucht, in 1595 is de kerk nog in slechten staat (cfr. Verstegen, in Attenrode-Wever)".

Het huidige – lagere - koor is zeker het oudste deel (ca 1500) en ligt dus aan de oorsprong van het hele kerkgebouw in Meensel. Dit deel heeft ook een leien zadeldak.

De vensters zijn van verschillende vorm, grootte en versiering; ze hebben een omlijsting van gebroken witte kalkzandsteen. Enkel een raam in het koor – het zuidelijke – heeft nog een omlijsting van ijzerzandsteen; delen van de muur rond dit raam bestaan ook uit dit gesteente.

In 1771 gaf E.H. Peelman, pastoor van Attenrode en deservitor te Meensel, de opdracht om de huidige westertoren met slanke spits en vierkant grondplan te bouwen. Deze toren is slank classicistisch, gebouwd in geordende speklagen met witte hoekkettingen. Mooi zichtbaar zijn de grote galgaten, stellinggaten en luchtopeningen. Rechts van de kerktoeren, op de grond, is een steen te vinden met jaartal 1772, deze zou aan de bouw van de toren herinneren. Meer bepaald, van 1772 tot 1773, werd de toren door ene Matthieu Janssens gebouwd.

Volgens de archieven van de abdij van Averbode - als jaar wordt 1678 vermeld, en dus voor de bouw van de **toren** ! - moet het er dan zo uitgezien hebben:



Tussen 1650 en 1680 mat landmeter Cornelis Lowis de domeinen van de abdij van Averbode op. Daar hun pachthoeve van Nijsselrode in Meensel lag, werd ook deze dorpskom geschetst. De bruine huizen .. de vele boerenhuizen rond de kerk welke van leem waren gemaakt, met een strodak en een gemetste schouw. Het kerkgebouw is echter rood gekleurd, wat wijst op een stenen gebouw. Het dak is belegd met – blauwe – leien. De buitenmuur vertoont een gestreept patroon.

In zijn "ex-historia", schrijft pastoor Sloots :

"Pastoor Peelman is de bouwer geweest van den toren aan onze kerk. In de aanvraag tot bouwen (1771) aan de hogere overheid leest man dat "de kercke onvoorsien is van eenen thoren soo seere dat (de) clocke is hangende op het kerckhof onder eenen boom, waer door vele inconveniente comen te gerijzen, ja soo datse in perikel is van ten tijde van oorlog genomen te worden, ende dus soo om deze inconvenientiën te beletten, als om andere redenen, dat het betaamt ja noodig is datter eenen thoren geconstrueert worde."

En de toren kwam er. De tiende van Meensel was echter te gering om de kosten te dekken en daarom werd toestemming gevraagd om bomen te mogen verkopen uit de bossen behorende aan de twee beneficiën en daarmee het grootste deel van den torenbouw te bekostigen.

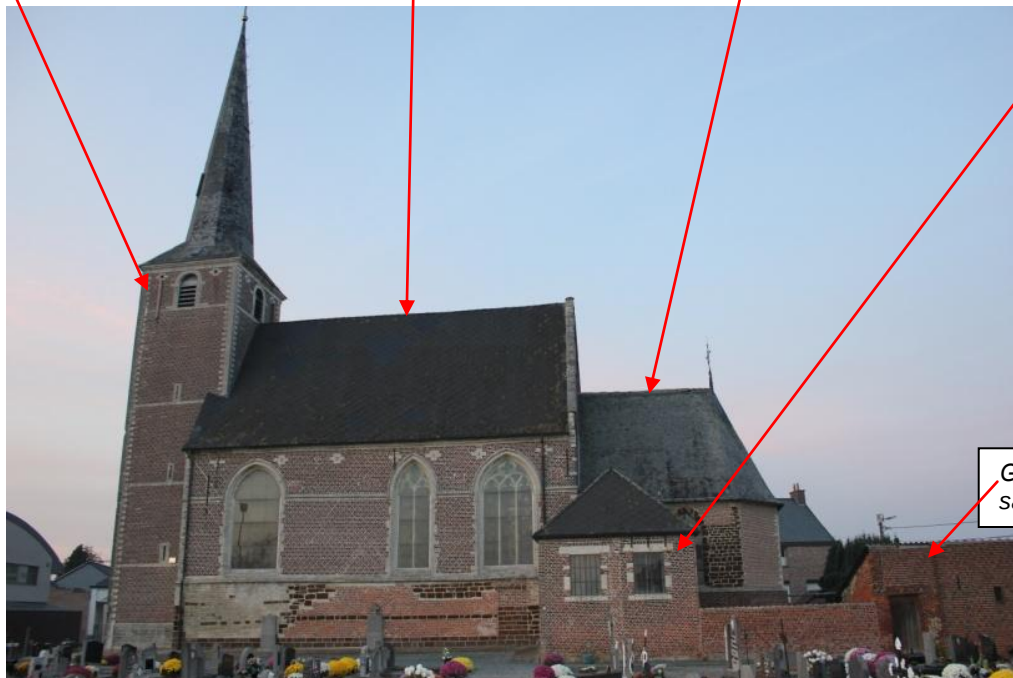
Na ingewonnen advies van den Eerw. Heer Landdeken van Diest werd geantwoord, dat eerst de bomen zoden verkocht worden op het "Kerckegoedt" en ingeval dit niet volstaat voor het bouwen van den toren, er dan bomen mogen gekapt worden in de bossen van de beneficiën, mits conditie dat de Kerk uit haar revenuën jaarlijks zal betalen den intrest van de gekapte bomen aan 3% geld van geld. Deze rente moet denzelfden dag met den verkoop beschreven worden en als opbrengst met dienen. – "zoolang de Beneficiën door den actueelen H. Pastoor van Attenrode seellende bedient worden" – tot verbetering en beplanting van voormelde bossen.

Het verkoopen en kappen van deze bomen op de beneficie-goederen zal later nog een bron van moeilijkheden worden. Intussen beschikte de Pastoor over fondsen en kwam in 1771 – 1772 de toren tot stand wiens haantje nu bijna tweehonderd jaar zijn blikken laat gaan over de heuvels van het Hageland en de stomme getuige was van lief en leed in Meensel. - Voor rekening van de verkochte bomen wordt 1738 guldens en 13 stuivers in rekening gebracht, terwijl de uitgaven 1432 guldens en 4 stuivers meer bedroegen, dus een totaal van 3170 guldens en 17 stuivers. Daarmee had Meensel zijn toren die nog steeds een sieraad is van de streek hoewel hij uit bouwkundig oogpunt niet overeenstemt met den bouwstijl van het oude kerkje.

De klok nam haar plaats in en een nieuw klokzeel werd geleverd door Wed^e Mertens voor 4 guldens, terwijl voor het maken van den bol en de haan op de toren aan Joannes van Es de som van 21 guldens betaald werd. -

Het bouwen van den toren werd uitgevoerd door Matthieu Janssens (A. Wauters l.e. die voor de totale kosten aangeeft 3210 gld)"

de slanke westertoren (1772).... het smal eenbeukig schip (ca.1600).... het driezijdig koor (ca.1500)....de aanleunende sacristie (1837)



Gebouw 'neffens' de sacrestijn (1868)

De sacristie (1837) – met een vierkant grondplan en een leien tentdak - kwam er ter vervanging van het eerder gebouwde bijgebouw. De kerkrekeningen vermeldde in 1790-1791: “.. maken van twee nieuwe vensters , herstelling van de andere vensters. Restauratie van het tabernakel, de lessenaar en ... de deur naar de sacristie...”

13 juni 1837 aan Jan grootjans, Schrynwerker voor geleerd hout en het verwerken deszelfs aan het nieuw sacristijn op rethoring 145.12

5 juni aan Heron, glasmaker te Lubbeek voor 26 groote ruyte aan de Pastory 31.00
 aan L. verstraeten te Lubbeek voor 2200 carreen geleerd in 1837 tot het maken van het nieuw sacristijn 22.00
 16 juni aan een flesch wyne 1.50
 6 juli aan een flesch wyne 1.50
 6 augusti gegeden aan J. grootjans, Schrynwerker den restant. Naech syn werth aan Werth en Pastory als liggen van den planche, Naemen van vensters 179.59
 Total 1516.18

Op 14 september 1868 vermeldt pastoor Pulinckx aankoop van stenen voor het gebouw 'neffens de sacrestijn'... vermoedelijk het vroegere kippen hok en huidige garage. Op 29 oktober werd 85 fr. betaald aan Cattigny, meester metser, voor de metserij aan het gebouw aan het sacrestijn.

14 " aan P. Drummes, te Wersbeek betaelt voor 9900 Carreen voor het gebouw neffens sacristijn 108

In de galmgaten in de toren werden in 1871 'jalousies' geplaatst. (29 juni 1871):

29 juni 1871 aan J. Dymaels voor 133.00 jalousie in de galmgaten van den toren en Dymaels 215.00

Journal historique et littéraire – tome XXVI – 1859-1860 vermeldt nog : “.. subsidies... 190 fr. aan het kerkfabriek van de kerk van Meensel, gemeente Meensel-Kieseghem, voor de bestrating / tegels van deze kerk. (le pavement de cette église)..”



1815 – 1816 : “Hij (pastoor Joannes Van Hoolant) voorzag de kerk van een horlogie gekocht bij de Paters Minderbroeders in Leuven, voor 150 gld, terwijl aan den “horlosiemaeker Augustinus tot Loven voor reparatie en stellen en andere noodigheden aan de horlogie nog een bedrag van 124-10-3 gld. betaald werd” (Rekening 1816)”, (ex-historia, pastoor Sloots)

Het **torenuurwerk** hing langs de straatzijde van de toren – gericht naar het huis van burgemeester Kenes. De wijzerplaat hing voor het galmgat. Dit torenuurwerk stond op de hoeve Verbist - Trompet, Heibosstraat 40, Meensel. Enkel het raderwerk, slinger en de stenen tegengewichten zijn nog origineel. Momenteel zou het ergens bij de erfgenamen in bewaring zijn

Regelmatig was er onderhoudswerk aan deze horloge. De kerkrekeningen laten hier veelvuldig deze kosten zien.

Alfons Stas vertelt : “...Koster Etienne Stas kreeg van burgemeester Kenes elk jaar 40 fr voor het dagelijks opwinden van het uurwerk. Dit wil zeggen elke dag de toren op ! De garde kwam dit jaarlijks betalen. Op een keer vroeg de koster echter 100 fr . De garde bracht deze vraag over aan de burgemeester... sindsdien heeft het uurwerk niet meer gewerkt; Kenes wou of kon geen 100 fr betalen...”





Sommigen beweren dat het uurwerk maar één wijzer – een uurwijzer – had, en dus enkel maar de hele uren aangaf.

De kerk van St-Pieters-Rode had ook zo'n wijzerplaat. (hangt momenteel in de inkompoort van de oude pastorie aldaar)

Ook op de kerktoeren van Bunsbeek is er nog zo'n 'éénwijzer' uurwerk te zien.

Achter in de kerk, in de meest westelijke travee van de noordermuur van het schip, was de **vroegere ingang**. Een mooie korbboogdeur is er nog te zien; de omlijsting is van afwisselend ijzerzandstenen en kalkzandstenen blokken. Voor de bouw van de toren moet dit de ingang geweest zijn.

Boven deze nu dichtgemetselde ingang is een mooie nis in witte zandsteen. Daarin stond een **houten St-Elooi beeldje** (en niet 'en pierre blanche', volgens A. Wauters !) (vermoedelijk 17^{de} eeuw). Deze St-Elooi werd vroeger in Meensel veel vereerd. Er werd zelfs in 1813 een broederschap van St-Elooi opgericht..... St-Elooi is de eigenlijke parochieheilige !

"Onder het bestuur van Pastoor Buellens had in november 1813 met toelating van Z.H. Paus Pius VII in onze kerk de cano nieke oprichting plaats der Broederschap v.d. H Eligius, die hier reeds lang te voren bijzonder vereerd werd. Bij de oprichting der Broederschap en het bekomen van den "Aflaat van S-Elooi" moet de pastoor hulp gevonden hebben bij zijn vriend (of familielid ?) bovengenoemd en die vermoedelijk wel dezelfde is als de pastoor van "Kleyn Winsel" aan wie in 1813 het bedrag van 13 gld 7 st. wordt uitbetaald voor "gedaen devoiren om te bekomen den aflaat van S-Eloy" (Kerkrekening)", (ex-historia, pastoor Sloots)



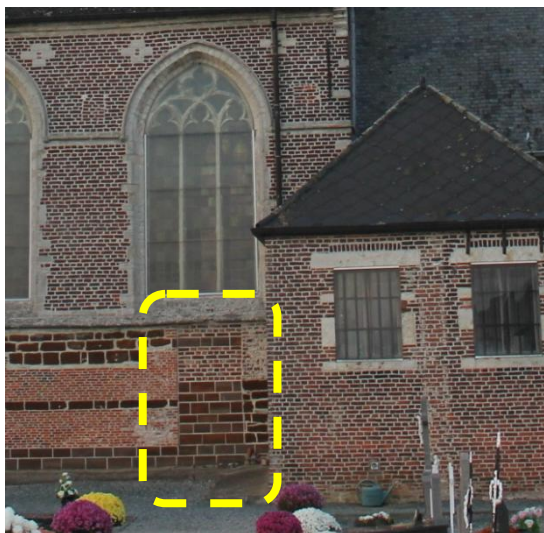
Dit St-Elooi beeld is terug gevonden:de hieronder vermelde Pauwels H. (Henriette) was de meid van pastoor A Robert. (zie document museum M, Leuven).

Inventarisnummer	C/174	M (Leuven), Afdeling Beeldhouwkunst
Objectcategorie:	beeldhouwwerk	
Titel:	De heilige Eligius	toegekende
titel		
Vervaardiger:	Onbekend (-)	
School/stijl:	Zuidelijke Nederlanden (Brabant)	Plaats:
Datering:	1650 ca. - 1699ca.	Periode: 17e eeuw (tweede helft)
Bijzonderheden:		
Beschrijving Beeldvoorstelling van een der meest populaire heiligen van onze streek. Hij is de patroon van goud- en zilversmeden, boerenknechten, (hoef)-smeden, slotenmakers, metaalbewerkers, horlogemakers, zadelmakers, koetsiers, koetsenbouwers, lampenmakers, korfvlechters, paardenhandelaren, pachters, dierenartsen, muntmeesters en graveurs. Bovendien is hij de patroon tegen paardenziekten. Hier is hij rechtstaande voorgesteld in bisschoppelijk ornaat. Zijn normale attributen, zoals een kelk, een (gekroonde) hamer, een (gekroond) aambeeld, een tang, een paardenvoet en een reliekschrijn, zijn verdwenen.		
Fysieke beschrijving Materialen onderdeel: materiaal: <u>lindenhout</u>		
Afmetingen geheel hoogte: 59 cm geheel breedte: 28 cm geheel diepte: 18 cm :		
Verwerving Methode: aankoop Bron: <u>Pauwels, H.</u> Nummer: Datum: 1964 Plaats / reden: <u>Meensel-Kiezegem</u>		
Eigendomsgeschiedenis Huidige eigenaar: Leuven (stad) Eigenaar: Datum: - Verwerfingsmethode: Verworven van: Plaats: Veiling: Bijzonderheden: Aangekocht in 1964 met de financiële tussenkomst van de vereniging voor de Verrijking van het Kunstpatrimonium, van Mevrouw Henriette Pauwels te Meensel-Kiezegem		
Standplaats Vaste standplaats: Museum		
Toestand <u>matig</u> stukjes vinger af Peter Carpreau 2009-07-01 Ontdaan van overschilderingen; licht beschadigd		

De kerkrekeningen vermelden op 23 september 1907 de aankoop van een *St-Eloy* beeldje.. dit slaagt waarschijnlijk op het stene beeld in de kerk.

Ontgave van een St-Eloy beeldje.
 1907 Sept 23. G. H. Herentien, bewaard in Nainant n° 132
 Beeld van St Eloy.
 Van gesturen.
 " " In kas.
 " " foto van het beeld.
 " " van herentien in de kerk herentien.

61	
2	10
1	35
0	75
65	20



In de zuidermuur lijkt een deur dichtgemetseld zijn.

Was dit de vroegere toegang vanuit de kerk naar de grafkelder van Kenes ?

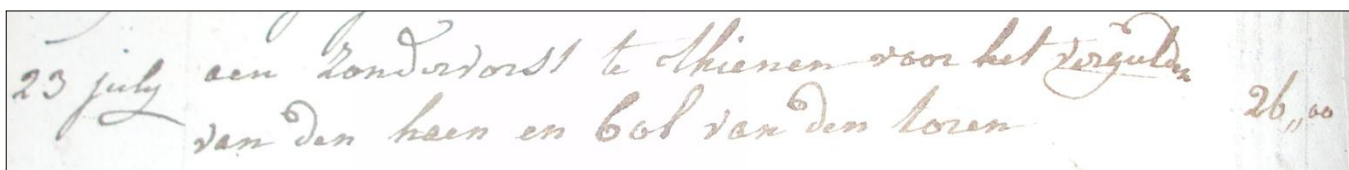
De eerste grafkelder bevond zich namelijk in de hoek tussen de kerk en de sacrestijn.





Eenzaam op de spits...

De haan en de bol kregen in 1849 een gouden kleurtje ...



Over het kruis op het koor van de kerk, schreef E.H. Sloots :

“Op 23 novemb. 1713 werd door de zorgen van de pastoor P Vandereijken een kruis op de kerk gezet (terug ?). Dit kruis, thans boven priesterkoor, werd gekocht te Leuven voor 5 pattacons en is het kruis van de oude Kerk der Swartzusters aldaar. (Reg. Bapt.)”, (ex-historia, Pastoor Sloots)

Zoals reeds vermeld, zijn de **vensters** van verschillende vorm en grootte. Er is zelfs geen symmetrie of spiegelbeeld tussen de 2 buitenmuren.



1 2 3 4
De zuidelijke muur



5 6 7 8
de noordelijke muur

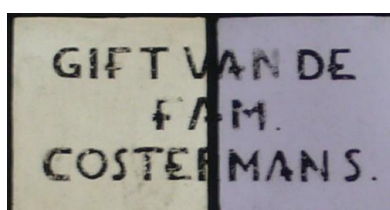
In één venster staat momenteel geen glas: deze achteraan in de oostelijke muur van het koor. Over dit venster, vermeldt de kerkrekening in 1837, dat de glazenmaker wordt betaald voor het maken van een nieuw venster “aan den antaer”.



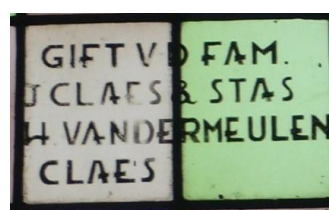
De huidige glasramen zijn geplaatst in het begin van de termijn van pastoor A Robert, in september 1961. Deze glasramen werden door de gegoede families van het dorp 'gesponsord'. (nummers komen overeen met de plaatsen van de glasramen)



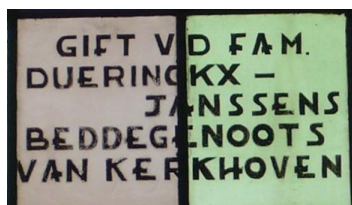
7



8



6



2



3



5



4



1

In dagblad 'Het Volk', 9 september 1963, schrijft de toenmalige perscorrespondent Jean Daenen het volgende, dat onder impuls van E.H. André Robert er enkele veranderingen werden uitgevoerd:

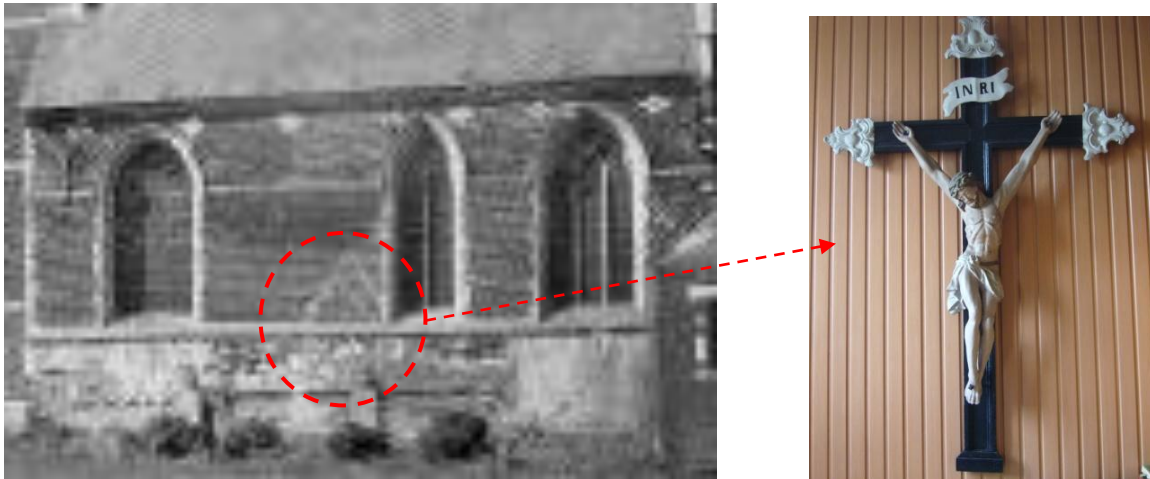
De oude vensters werden vervangen door gekleurde glasramen in antiek glas. De mooie glasramen, die samen 33.000 fr. kostten werden geschonken door de familie Costermans, de families Claes en Vandermeulen, de h. A. Stas, de familie Constant en Etienne Stas, de familie Duerinckx en Beddegenoots, de familie Alfons en Maurice Willems, de familie Craeninckx-Van Humbeeck en De Vroey.

De sponsorbedragen bedroegen 2500 à 5000 fr; een totaal van 32000 fr. werd rond gehaald. De Kerk moest nog een 2465 fr. bijleggen.

Één van die oude vensters was een glasraam kort bij het altaar: "...70 frank, betaelt aan Leo van Emelen te Wersbeek voor het maeken van eenen raem (gesneden wijngaert rank) aan den autaar..." (19 januari 1852).

Ook achter het altaar heeft nog een raam gestaan: "...aen Heron, glaesemaeker te Lubbeek, voor hat maken van een nieuwe venster aen den noorden kant van de choor.." (13 september 1853)

Op de zuidermuur zijn nog sporen te zien van een afdak (?). Bij navraag blijkt hier vroeger het **missiekruis** gehangen te hebben, tegen een witte achtergrond en onder beschutting van een afdak. Dit missie kruis hangt nu in de sacristie. In Kiezegem hangt dit missiekruis nog aan de oostelijke buitenmuur.



Het zogenaamde 'missiekruis'..... een groot kruis dat in of buiten een kerk is opgericht ter herinnering aan een serie bijzondere godsdienstige oefeningen en plechtigheden, bijvoorbeeld een volksmissie. Hierbij werd binnen een parochie het geloof opnieuw onder de aandacht gebracht. De biecht werd afgenomen en de missie werd afgesloten met de Heilige Communie door de gehele parochie. Dergelijke volksmissies vonden plaats in de tweede helft van de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw.

Pastoor Robert noteerde het volgende: "Missie: Van 16 tot 26 november 1967 grote missie door de Redemptoristen. Bezoek aan de parochianen van 13 tot 16 nov. Er kwamen naar de avondsermoenen, van 140 tot 170 mensen boven de 14 jaar. Er was een vergadering voor de jeugd in de zaal boven de 14 jaar 41 kwamen er af. Ongeveer 300 personen kwamen te biechten tijdens de sluitingsdag 26 nov. 312 kommunies. De Kruisprocessie op 26 nov. Te 14 u werd bijgewoond door 230 à 240 personen, wat prachtig is."



Hiernaast een aandenken van een Heilige Missie.

Deze werden steeds door de Redemptoristen ingevuld. Deze Redemptoristen of de 'Congregatie van de Allerheiligste Verlosser' heeft evangelisatie tot doel.

Andere 'grote geloofsverkondigingen' gingen door op :

- ...
- Maart 1888
- Mei 1897
- 9 – 19 mei 1907
- 14 – 23 april 1933
- 22 okt. – 2 nov. 1948
- 16 – 26 november 1967
- 1 – 7 april 1979, toen begeleid door pater J. Schotsmans, Redemptorist, afkomstig van Meensel.

Bliksemafleiders....

PARATONNERRES ENCERCLAGE DE CHEMINÉES D'USINES

N. SEYNHAEVE
BOULEVARD ASTRID, 41 - GAND
Succursale en France :
Rue du Combault, 26
VILLIERS-sur-MARNE (S. & O.)

Compte Chèque N° 135352
TÉLÉPHONE: GAND, N° 113.80

N° 156

Doit

pour ce qui sera payable comptant en cette ville :

voor het plaatsen van bliksemafleiders op kerk en pastorie volgens door	1500
<i>etc</i>	
<i>gum toe</i>	
<i>gum toe</i>	

1. Le fournisseur s'engage pour une période de 30 ANS
2. Garantie de satisfaction pour faute de construction
3. Installation sur demande du client et gratuite
4. Tous les câbles ainsi que l'appareil sont en bronze phosphoreux et sont garantis 30 ans
5. Si on fait des travaux d'entretien par un autre que celui qui a fait l'installation, on doit lui en payer le prix par les décrets de la Maison N. S., la garantie de l'art. devient caduque.

COPIEUR - AFZENDER

N. Seynhave

Constatation du Facteur - Bestelbericht

CARTE - RÉCÉPISSÉ

ONTINGEN

1 - 1 - 1
1 - 1 - 1
1 - 1 - 1

Reus RUSS

Fr. 1500 Cl. mille cinq

de *Hen K. Labrie*
de *Hen K. Labrie*

Signature - Handtekening

N. Seynhave

te *Glabbeek*

Bronnen:

- 'Opera Paroch', 'Ex Historia', geschreven door E.H. Sloots, Pastorij Meensel
- "Géographie et histoire des communes Belges", continuation par Alphonse Wauters, 1882
- Kerkrekeningen, kerk Meensel
- Brochure "Open monumentendag 1993", document over Meensel-Kiezegem
- Doodsprentjes, eigen verzameling
- Délibération Régister van den Kerk-Fabriek Raed , 1835 -..
- Oost-Brabant, "I Het Mooie Hageland", 1965
- www.oostbrabant.org
- Verkoopakte dd 24 augustus 1948
- "Ken uw dorp : de geschiedenis van Kuntich", A. Merckx
- www.kirkipa.be : inventaris van het kunstpatrimonium van de kerk
- "Beschrijving der provincie Brabant", Sleeckx, 1861
- J Halfants , tekening kerk Meensel
- Interviews : Koster Alfons Stas, Theo Craeninckx, Guido Hendrickx, Jozef De Bruyn, Fernand Stas, Jean Daenen, Josee De Bruyn, Marcel Morren, Frans Goethuys, Jan Pypen, Marcel Vandegaer,
- Winkler Prins encyclopedie van Vlaanderen, 1974
- "Kerkelijke kunst in het oude landdecaan Diest", 1982
- "Het Brabantse beeldsnijcentrum Leuven", J Crab, 1977
- "Het laatgotisch beeldsnijcentrum Leuven", Leuven – Stedelijk museum, 1979
- Museum M, Leuven
- Kaart van C.J. Popp
- Kaart van Ferraris
- 'Ministerieel besluit houdende bescherming als monument, stads- en dorpsgezicht', dd 28 oktober 1999,
- Almanach royal officiel de Belgique, 1854
- Exposé de la situation administrative de la province brabant, 1855 (p 31)
- <http://gis.vlaamsbrabant.be/webgis/bin/view/AtlasBuurtwegen>
- L' almanach de l'an 13
- Bewerkte parochieregisters van Meensel – St-Mattheus, G Vandenbosch
- Dagblad 'Het Volk' , krantenartikels
- 'EX HISTORIA', E.H. Sloots , kerkarchief Meensel
- Archieven abdij van Averbode : AAA. sect I. reg 106
- Toeristische info, St-Michielskerk, Leuven
- Journal historique et littéraire – tome XXVI – 1859-1860
- Projectmap 'restauratiewerken St-Matthe uskerk', 10/01/2013, ontwerper TV TEE-EL/RE-ST/AST77
- Rijksarchief, Leuven : rekeningboeken